

Herman Diels, Predsokratovci, sv. I i II, Naprijed, Zagreb 1983.

Girardi-Karšulin, Mihaela

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 1984, 10, 212 - 215**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:731623>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Hermann Diels: *PREDSOKRATOVCI*, sv. I i II, *Naprijed*, Zagreb 1983.

Objavljivanje *Predsokratovaca* Hermanna Dielsa u hrvatskom prijevodu izuzetno je značajan prevodilački, priređivački i izdavački pot-hvat. Tekstove su preveli: Z. Dukat, V. Gortan, S. Hosu, A. S. Kalenić, J. Kaštelan, R. Mardešić, D. Novaković, D. Salopek, M. Sironić i D. Škiljan, redaktori teksta su B. Bošnjak i M. Sironić. Predgovor knjizi napisao je B. Bošnjak, a knjigu je izdalo Izdavačko poduzeće *Naprijed* iz Zagreba. *Predsokratovci* H. Dielsa prevedeni su po sedamnaestom izdanju iz 1974. g. koje predstavlja nepromijenjeni otisak šestog izdanja što ga je 1951. g. popravio i pripremio Walter Kranz.

To Dielsovo djelo prvi put je objavljeno 1903. g. i po shvaćanju i namjeni autora trebalo je poslužiti kao priručnik, tj. kao tekstualna osnova i dopuna uz predavanja o grčkoj filozofiji. Uza sve dopune i preinake koje je ova knjiga doživjela u redakciji Waltera Kranza osnovna se namjena nije mijenjala. To prije svega znači da u *Predsokratovcima* nije prikupljeno, obrađeno i kritički komentirano cjelokupno antičko predanje, nego je izabrano samo ono što se činilo najvažnijim i najrelevantnijim. Nakon objavljivanja *Predsokratovaca* pojavile su se mnoge iscrpnije, cjelovitije i bolje komentirane zbirke fragmenata pojedinih predsokratovaca, no to nije nimalo umanjilo vrijednost i značenje Dielsovih *Predsokratovaca* koji na tom području i dalje ostaju temeljno i u literaturi najviše citirano djelo. Iako *Predsokratovci* ne pretendiraju na cjelokupnost niti na iscrpnost ni u tekstualnom niti u kritički-filološkom smislu oni su nezaobilazan temelj, izuzetna pomoć ali i poticaj za svako znanstveno (filološko i filozofsko) istraživanje predsokratovske filozofije kako to s ponosom ističe i W. Kranz u predgovoru za peto izdanje (1934—1937).

Predsokratovci čiji su originalni fragmenti i antički izvještaji o njima skupljeni u ovoj knjizi grčki su filozofi koji su živjeli u razdoblju od 7. do 4. st. pr. n. e., ne dakle filozofi koji su živjeli prije Sokrata, nego prije sokratovaca, odnosno filozofi koji nisu bili pod utjecajem Sokratova i Platonova učenja. Tako u ovu zbirku ulaze i neki Sokratovi suvremenici i neki koji su ga i nadživjeli.

Prvotno je Diels rasporedio tekstove u *Predsokratovcima* prema autorima, razlikujući A — doksografske izvještaje; B — originalne fragmente i C — kasnije imitacije. Poslije je u petom izdanju W. Kranz razdijelio autore u okviru tri velike skupine: A — Počeci, I Kozmološko pjesništvo ranog doba; II Astrološko pjesništvo šestog stoljeća; III Rana kozmološka i gnomička proza; B — Fragmenti filozofa šestog i petog stoljeća (i neposredni nastavljači); C — Starija sofistika, zadržavši dakako podjelu teksta pojedinih autora na: A — doksografske izvještaje; B — originalne fragmente i C — kasnije imitacije.

U originalnom izdanju *Predsokratovaca* prevedeni su na njemački samo originalni fragmenti pod oznakom B, a doksografski izvještaji (A) i kasnije imitacije (C) dani su u izvornom grčkom, odnosno mjestimično latinskom jeziku. A i C fragmneti štampani su sitnijim slogom, a originalni B fragmenti krupnijim i razmaknutim. Na svakoj stranici dodan je kritički aparat koji, kako je spomenuto, ne pretendira na to da bude iscrpan i potpun (kao što i u A i C nisu uneseni

svi poznati i dostupni fragmenti) ali je izuzetno važan za razumijevanje teksta. Posljednja izdanja *Predsokratovaca* tiskana su u tri sveska, prvi i drugi svezak sadrže fragmente, a u trećem je indeks riječi i registar imena i mjesta.

Poseban je problem prevođenje fragmenata *Predsokratovaca*. Na to upućuje već i sam Diels u predgovoru prvom izdanju navodeći razloge zašto je prevodio fragmente umjesto da ih samo komentira. Namjera mu je — kaže — bila da što prije uvede čitaoca u razumijevanje teksta i to u onoj mjeri, u kojoj se to razumijevanje njemu samome otvorilo. Prijevod, dakle, s jedne strane pomaže bržem i boljem razumijevanju teksta, no s druge strane on i ovisi o razumijevanju prevodioca, odnosno prijevod jest određeno razumijevanje i tumačenje teksta, a ne automatska transpozicija riječi jednog jezika u riječ drugog jezika. U kasnijim izdanjima W. Kranz je prevodio fragmente ponegdje i drukčije od Dielsa, ali je uvijek u bilješkama navodio odstupanja od Dielsovih prijevoda.

Hrvatski prijevod *Predsokratovaca* u kojem su prevedeni na hrvatski ne samo svi originalni B fragmenti, nego i svi A i C fragmenti jedini je kompletni prijevod *Predsokratovaca*, koliko je poznato, u svijetu. Nije preveden, miti originalno donesen, jedino kritički komentar koji se u originalu nalazi ispod svake stranice (odnosno donesen je samo rijetko i prema nahodanju prevodioca) kao ni treći svezak *Predsokratovaca* koji sadrži indeks riječi i registar imena i mjesta o čijem je postojanju i sadržaju naš čitalac informiran u bilješkama redaktora. Uz prijevod je dodan Tumač kratice imena i naslova djela, Kronološki pregled grčkih filozofa, Bilješka o Hermannu Dielsu i Bibliografija H. Dielsa i o H. Dielsu, Riječ redaktora te Kazalo imena (izbor).

Uputa i uvod u čitanje i razumijevanje *Predsokratovaca* je uvodna studija B. Bošnjaka: Ideja predsokratovske filozofije. Ona uvodi čitaoca u razumijevanje ovog izvora evropske filozofske misli tumačeći pojmovni svijet predsokratovske filozofije u odnosu prema prethodjećem mišljenju mita, izlažući osnovne tematske sklopove i sadržaje i ukazujući na daljnji razvoj ove tematike u okviru evropske filozofske misli. Ova uvodna rasprava B. Bošnjaka upućuje čitaoca u razumijevanje izvorne, arhaične grčke misli ukazujući jednako na njezin povijesno-filozofski smisao kao i na njezinu filozofijsku aktualnost. Time je upravo omogućeno da hrvatski prijevod *Predsokratovaca*, s razlikom prema namjeni autora H. Dielsa, zadobije sveobuhvatnije značenje, da se može obratiti i široj čitalačkoj publici.

Općenito se o našem prijevodu *Predsokratovaca* može reći da je vrlo dobar. Svi prevodioci izuzetno su stručno i savjesno obavili posao. To, međutim, ne znači da je ovaj prijevod jedini mogući dobar prijevod *Predsokratovaca* kao ni to da mu se ne mogu postaviti barem neke načelne primjedbe. Poznata je činjenica da je svaki prijevod ujedno i određena interpretacija i kao takav uvijek izložen primjedbama, no poteškoće s prevođenjem *Predsokratovaca* još su i mnogo veće. Prije svega radi se ovdje o filozofskom tekstu u kojem riječ vrlo često nije u svojem *uobičajenom* (poetsko-literarnom) značenju, zatim radi se o fragmentima u kojima je ponekad vrlo teško utvrditi što je doslovno autorovo (npr. Anaksimandrovo) a što je interpreta-

cija pisca koji donosi i izlaže fragment i napokon radi se o vrlo starijim tekstovima u kojima neke riječi nemaju ono značenje koje su zadobile u kasnijem npr. Platonovom jeziku. Upravo s obzirom na sve ove poteškoće treba istaći da je prijevod izuzetno uspješan. Primjedbe koje se ipak mogu postaviti odnose se dijelom na pojedinosti koje su vjerojatno iz tehničkih razloga teško provedive, a dijelom su principi-jelnog karaktera o kojem, dakako, postoje uvijek različita gledišta.

O kakvim se sve poteškoćama radi u prevođenju *Predsokratovaca*, a na temelju kojih svaki prijevod mora ostati otvoren, možda će biti prikladno iznijeti na slijedećem primjeru: na str. 85 prvog sveska prijevoda *Predsokratovaca* preveden je prvi Anaksimandrov originalni fragment: *Anaksimandar ... je rekao ... da je apeiron počelo bića ... i iz čega bića nastaju u to isto i propadaju po nužnosti*. Jer ona po redu vermena plaćaju kaznu i odštetu jedna drugim zbog *nepravde*.

Ponajprije treba spomenuti da je taj fragmenat tek W. Kranz uvrstio u originalne B fragmente a Diels je sumnjao u njegovu originalnost i uvrstio ga je u A fragmente — dakle u izvještaje. O čemu se radi? U fragmentu nalazimo na pojmovni par: nastajanje — propadanje (γένεσις — φθορά). Ovaj pojmovni par čini se da ne pripada samom Anaksimandru, nego očito ulazi u sklop jedne druge filozofijske tradicije (peripatetičke) te se dakle u tom dijelu još ne radi o doslovnom citatu, nego o Simplikijevoj interpretaciji. Nadalje postoje različita mišljenja o tome kako treba razumjeti i prevesti neke riječi bez sumnje originalnog citata: κατά την του χρόνου τάξιν Diels prevodi kao i naš prevodilac *nach der Zeit Ordnung*. W. Jaeger: *nach dem Richtspruch, Richterspruch der Zeit*, H. Fränkel: *nach der Zeit Geheiss*, W. Kranz dvosmisleno: *nach der Zeit Anordnung*. Postoje dobri i opravdani razlozi (nemoguće ih je ovdje izložiti) koji su naveli našeg prevodioca da izabere upravo svoj prijevod i tumačenje, no isto tako ti razlozi nisu do te mjere neosporivi da bi time druga prevođenja i interpretacije postale sasvim nezanimljive, beznačajne, nemoguće. A s takvim problemima u prevođenju, dvosmislenostima, interpretativnim mogućnostima opterećena je ili bremenita gotovo svaka rečenica u *Predsokratovcima*.

Zanimljivo je i karakteristično da neki od predsokratovskih filozofa nisu pisali u prozi nego u metru. Ovi fragmenti u metru najvećim dijelom su u metru i prevedeni. Uz sve navedene poteškoće prevođenja prevodioci su na sebe uzeli i problem prijevoda u metru. Čini se, međutim, da to nije najsretnije rješenje i da nužno nepovoljno utječe na jasnoću filozofske misli i preciznost prijevoda. Prije svega, ovdje se radi o fragmentima filozofske misli, pa ako je možda i pretjerano reći da je literarna forma u tom slučaju sasvim nebitna, ipak je nužno složiti se da nije presudna. Treba samo podsjetiti na to što su sami Grci o tome mislili. Aristotel, kojemu dugujemo velik dio onoga što danas o *Predsokratovcima* možemo znati, ali koji je i odgovoran za velik dio poteškoća koje su s tim znanjem povezane, upozorava da (predsokratovac) Empedoklo i Homer nemaju ništa zajedničko osim metra. I dok je Homer pjesnik, Empedoklo je fiziolog (filozof prirode). Ima stručnjaka koji smatraju da je prijevod u metru problematičan i kad se radi o prijevodu eminentno pjesničkog djela

kao što je *Ilijada* ili *Odiseja*, no svakako ne bi trebalo sumnjati da u prijevodu filozofskog djela treba svu pažnju posvetiti što vjernijem i preciznijem, jednoznačnijem, doslovnijem određenju smisla, a ne oblika teksta.

S obzirom na sve poteškoće vezane uz prijevod *Predsokratovaca* šteta je da nije bilo moguće uz hrvatski prijevod tiskati i grčki tekst originalnih B fragmenata kao i kompletan kritički komentar i na taj način omogućiti kompleksnije i slojevitije razumijevanje. Neki su prevodioci ipak uz svoj prijevod dodali jedan dio Diels-Kranzovog kritičkog komentara, no to je bilo, čini se, prepušteno izboru i odluci pojedinog prevodioca. Bilo bi bolje da je veći dio kritičkog komentara mogao biti preuzet u prijevod što se osobito odnosi na *variae lectiones* koji pružaju bolji uvid u stanje teksta i interpretativne mogućnosti. U nekim slučajevima možda se to čini i značajnim kad varijante malo ili nikako ne utječu na razumijevanje, no ponegdje one bitno utječu na prijevod i smisao teksta.

Što se tiče formata knjige, grafičke opreme i preglednosti teksta njemačko originalno izdanje *Predsokratovaca* pokazuje izvjesne prednosti pred našim izdanjem. Originalni format je malo veći od prijevoda, a originalni fragmenti istaknuti su među ostalima krupnijim i razmaknutim slogom, dok se u našem izdanju ne mogu na prvi pogled razlikovati od fragmenata izvještaja i fragmenata imitacija.

Hrvatski prijevod *Predsokratovaca* ima svakako mnogo širu namjenu nego njemačko originalno izdanje upravo zbog toga što je kompletno preveden. On svakako neće biti samo priručnik za studente i uski krug stručnjaka za grčku filozofiju nego će zainteresirati mnogo više čitalaca, odnosno i sve one koje grčka filozofija, literatura i pjesništvo zanima a da im ujedno ne ulazi u uži krug njihova stručnog obrazovajna i interesa. Dosadašnji prijevodi pojedinih predsokratovaca nisu mogli adekvatno zadovoljiti ovu potrebu. Prijevod *Predsokratovaca* svakako je jedna od najznačajnijih i najvrednijih publikacija u 1983. godini.

MIHAELA GIRARDI-KARŠULIN